

ישעיה פרק ה פסוק יב

וְהָיָה כְּנֹר וְנִבֵּל תִּף וְחָלִיל וַיֵּיז מִשְׁתִּיָּהֶם וְאֵת פֹּעַל ה' לֹא יִבְיטוּ וּמַעֲשֵׂה יָדָיו לֹא רָאוּ.

רש"י ישעיה פרק ה פסוק יב

כנור ונבל – נימין יתרות יש כנבל מן הכנור ולמה נקרא שמו נבל שמנבל כל מיני כלי זמר במדרש תהלים. תוף – של עור הוא. וחליל – אבוב של קנה, (צלמיי"ל בלע"ז). ואת פועל ה' לא יביטו – ובאורייתא דה' לא אסתכלו. ומעשה ידיו לא ראו – עשו עצמם כאילו לא ראו את גבורותיו, ד"א לא קלסוהו שחרית יוצר אור ולא ערבית המעריב ערבים:

גר"א: ישעיה פרק ה פסוק יב

ואת פועל ה' לא יביטו וגו'. אמר כאן פועל ומעשה וגבי פעולה אמר "לא יביטו" וגבי מעשה אמר "לא ראו". והוא על דרך מה שכתוב "כי שמחתני ה' בפעליך, במעשה ידיך ארנן" אמר גבי פעולה "שמחה" וגבי מעשה "רנה".

וכן מה שנאמר "עבדו את ה' בשמחה באו לפניו ברננה" אמר השמחה לעבודה, ובביאה רננה, והיינו על פי מה שאמרו בזהר "שמחה בצפרא ורננה ברמשא." והוא כי פעולה נאמר על ענין בלתי נראית בראיה בעלמא כי אם אחרי הבטה וההסתכלות היטב. (אנ"ה בזה נבין מה שנאמר ברוב המקומות אצל השם לשון פעולה, וכן יפורש כתובים הרבה ואין מקום פה להאריך. ואל תשיבני מרשע עושה פעולת שקר כי גם הרשע אינו עושה באופן שיתראה להדיא השקר כי אם מכסהו טפח, ואינו נראה אלא אחרי ההבטה וההסתכל היטב.)

וז"ש "כי אראה שמין וגו' ירח וכוכבים" אבל השמש לא נראה להדיא ונקראת פעולה. וזה שאמר בשחרית בזריחת השמש שהוא ענין פעל ה' ובצפרא שמחה אמר "שמחתני ה' בפעליך" וברמשא "רינה" והוא לעת צאת ירח וכוכבים הנקראים מעשה ה' ואמר "ובמעשה ידיך ארנן".

וזה שאנו אומרים "אברהם יגל" היינו בתפלת שחרית צלותא דאברהם אז הוא גילה ושמחה, וברמשא רנה לעת תפלת המנחה צלותא דיצחק וז"ש "יצחק ירנן." והנה בשחרית כאשר תזרח השמש "יצא האדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב" וכשיוצא לעבודתו אמר "עבדו את ה' בשמחה" ולעת ערב בבואו מן העבודה זמן רנה וז"ש "באו לפניו ברננה".

וכהנים המה כנגד אברהם והוא כנגד שחרית אמר "כהנים לעבודתם" והלויים כנגד יצחק ברמשא רינה אמר "והלויים לשירם ולזמרם." וז"ש כאן "ואת פועל ה' " – שאינה נראית אלא אחרי ההבטה – "לא יביטו, ואת מעשה ידיו" – דבראיה בעלמא סגי – גם כן "לא ראו".

ועפ"ז מובן דברי חז"ל "את פועל ה' לא יביטו" שלא אמרו יוצר אור בשחרית "ואת

מעשה ה' לא ראו" – שלא אמרו מעריב ערבים בערבית.

ספר משלי פרק י

(ל) צְדִיק לְעוֹלָם בַּל יִמוּט וְרָשָׁעִים לֹא יִשְׁכְּנוּ אֶרֶץ:

(לא) פִּי צְדִיק יְנוּב חֲכָמָה וְלִשׁוֹן תְּהַפְּכוֹת תִּכְרֹת:

(לב) שִׁפְתֵי צְדִיק יִדְעוּן רָצוֹן וּפִי רָשָׁעִים תְּהַפְּכוֹת:

ביאור הגר"א – משלי פרק י פסוק ל

צדיק לעולם בל ימוט – כלומר אע"פ שלפעמים הצדיק מט לפני רשע אבל הוא לפי שעה ולא לעולם, כמ"ש "כי שבע יפול צדיק וקם".
ורשעים לא ישכנו ארץ – אבל הרשעים אם התחילו לנפול לא ישכנו עוד בארץ ולא יוסיפו לקום. ועוד אף שעתה הם שוכנים בארץ, לא ישכנו לעולם.

רש"י משלי פרק י פסוק ל

צדיק לעולם בל ימוט – כשהוא מט אין מוטתו מוטת עול' כי יפול וקם:

ביאור הגר"א – משלי פרק י פסוק לא

פי צדיק ינוב חכמה. הפיו של הצדיק תמיד מדבר חכמות והוא כמעייין הנובע (ונלע"ד שניב שפתים שהוא הדבור נק' ניב שהוא מלשון נובע והוא ג"כ מלשון מים תבעה אש ולכן לשון ניב משמש לדיבור ולנובע והכל א' שהוא מדבר תמיד חכמות והוא תמיד כמעייין הנובע) ואינו פוסק לעולם כי הכל רצין אחריו לשמוע תורה וחכמה מפיו.
ולשון תהפוכות תכרת – אבל מי שאינו אומר תורת אמת הוא מדבר תהפוכות וחוזר ממה שאמר תחילה, והכל רואין שאין ממש בחכמתו ועוזבין אותו וממילא תכרת:

רבינו בחיי פתיחה לפרשת האזינו

פִּי צְדִיק יְנוּב חֲכָמָה וְלִשׁוֹן תְּהַפְּכוֹת תִּכְרֹת. (משלי י, לא).

שלמה המלך ע"ה הודיענו בכתוב הזה כי הצדיק והרשע שני הפכים, ודבורו של צדיק הוא פרי חכמה ודבורו של רשע בהפך ממנו. הצדיק נמשל לעץ, הוא שכתוב: (תהלים א, ג) "והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול", והעץ מוציא עלה ופרי, והענין הזה בו טבעי שהוטבע בו כן ביום שלישי במאמר: (בראשית א, יא) "תדשא הארץ". העלה יש בו תועלת כי הוא מגיין על הפרי בצלו מפני חום השמש, והפרי הוא העיקר,

כן הצדיק יש בו עלה ופרי, העלה שלו הוא דבורו בדברי חול בעסקי העוה"ז במוסריו וספור דבריו, ויש בהם תועלת גדול כשם שיש תועלת בעלה המגיין בצלו, וזהו שדרשו רז"ל: (ע"ז יט ב) "ועלהו לא יבול – אפילו שיחת ת"ח צריכה תלמוד", הפרי שלו הוא

דבורו בתורה ובחכמה שהיא העקר כשם שהפרי עקר באילן. ומפני זה הזכיר שלמה בכאן: פי צדיק ינוב חכמה, באורו: כי דבורו של צדיק פרי חכמה, וזהו שאמרו: "ינוב" מלשון: (ישעיה כז, ו) "ומלאו פני תבל תנובה", (איכה ד, ט) "מתנובות שדי", ומזה הענין: (ישעיה נז, יט) "בורא ניב שפתים", כי הדבור פרי השפתים, ובא לומר כי הצדיק כל כך הוא מרגיל עצמו לדבר חכמה עד שתחזור בו החכמה טבעית כפרי הזה שהוא עיקר האילן. ולשון תהפוכות תכרת, קרא את הרשע "לשון תהפוכות" כי הוא בהפך מן הצדיק כי מדתו בכל דברי פיו בהפך ממדת הצדיק אשר פיו ינוב חכמה, ומרוב גנות המדה הזאת אשר לרשע הזכיר בו קללה ואמר "תכרת", כי כן דרך התורה להדביק ברכה בזכרון הצדיקים וקללה בזכרון הרשעים, הוא שאמר: (משלי י, ז) "זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב".

וידוע כי מדת השפלות היא בגדר החכמה, והרשע שקראו "לשון תהפוכות" יש בו מדת הגאווה כי היא הפכו בכל דבר, וכשם שהחכמה פרוי של צדיק כן הגאווה פרוי של רשע, והוא שאמר שלמה: (משלי יד, ג) "בְּפִי אֵוִיל חֹטֵר גְּאוּוּה וְשִׁפְתֵי חֲכָמִים תְּשִׁמוּרִם", שרש הגאווה בלבו של כסיל והענף הוא בפיו, כענין: (ישעיה יא, י) "ויצא חטר מגזע ישי", ולא יתכן לענף מבלי שישא פרי, והפרי הוא דברי הגאווה והבוז, כענין: (תהלים קכג, ד) "הלעג השאננים הבוז לגאיונים".

ובא לומר כי כל כך הכסיל מרגיל עצמו במדת הגאווה בפיו ובלבבו עד שתחזור בו הגאווה טבעית, כי כיון שענף הגאווה בפיו דבר ברור הוא שיעשה פרי כי לא יוכל הכסיל להשמר מזה, אבל החכמים שפתיהם תשמורם מזה. ולמדנו מכל זה כי מדתו של רשע לגמרי בהפך ממדתו של צדיק בכל פרטי עניניו.

והסברא בכל זה, כי הצדיק הוא נמשך אחר עסקי הנפש שהיא נצחית, והרשע נמשך אחר עסקי הגוף שהוא כלה, ודבר ידוע כי הגוף מן הארץ והנפש מן השמים, והנה בעוד שהאדם בעוה"ז בחיים יש לו קורבה בשמים ובארץ: בשמים מצד הנפש, ובארץ מצד הגוף, ולכך כשהזהיר משה לישראל בקיום התורה והמצות יעיד עליהם עדים השמים והארץ שהם קרובי האדם, כאדם שמתרה לחברו ומעיד עליו עדים בפני קרוביו.

ספר כד הקמח רשות [ז]

חושך אמריו יודע דעת יקר רוח איש תבונה (משלי יז) בא הכתוב הזה להזהיר את האדם שיחשוך אמריו ושימנע מלדבר, כי מניעת הדבור תורה על הדעת, שהרי עד שלא דיבר האדם, הדבור בידו, לפיכך חייב שישקלנו תחלה במאזני שכלו ואחר כך יוציאנו במשקל, וכיון שדיבר הרי הוא כמי שזרק האבן שאין בידו להשיבה, ועל כן ישבחו החכמים מדת השתיקה, אמרו במסכת אבות (פרק קמא) ר"ש אומר כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה, ואמרו יפה שתיקה לחכמים ק"ו לטפשים, ומרוב גודל מעלת מדת השתיקה אמר שלמה (משלי יז) גם אויל מחריש חכם יחשב,

ואמרו חכמי המוסר אם הדבור כסף השתיקה זהב. וע"כ אמר שלמה בכאן חושך אמריו יודע דעת, יאמר כי החושך אמריו מופת ועדות על הדעת, וכן יקר רוח והוא האיש שאינו מגלה דעתו ומוציא כל רוחו במהרה אלא ביוקר כענין (שמואל א ב) ודבר ה' היה יקר בימים ההם הוא אות שהוא איש תבונה. והענין לשלמה במניעת הדבור לפי שהדבור ההוא מצד הנפש ועמו יש לאדם יתרון על שאר בעלי חיים וכיון שכן אין ראוי להוציאו אלא במשקל ולצורך גדול שיהיה תועלת הגוף או תועלת הנפש, ולמעלת הדבור מצאנוהו מיוחס לכורא יתברך הוא שכתוב (ישעיה מז) בורא ניב שפתים וגו', והקב"ה משתבח בו כענין בכריאת השמים שכתוב בהן (שם) בורא השמים ונוטיהם.

ולשון ניב מענין תנובה כי הדבור פרי השפתים, וכן אמר שלמה (משלי י) פי צדיק ינוב חכמה, ועל כן הזהירנו שלמה על זאת שיהיה האדם חושך אמריו ושיהיה יקר רוח בכל דבריו, והודיענו כי זה עדות על הדעת והתבונה, והשתיקה הזו אפי' בדברי תורה ראוי אדם שיחשוך אמריו בפני גדולים ממנו בחכמה, וכמו שאמר שלמה (שם כה) "אל תתהדר לפני מלך וגו'." מנע העמידה במקומן, ק"ו הדבור, וא"כ ראוי לנו שנשתוק, אבל מה נעשה שהרי אמרו רז"ל במסכת חולין (פ"ו דף כט) (תהלים נח) האמנם אלם צדק תדברון וגו' מה אומנותו של אדם בעולם הזה? יעשה עצמו כאלם. יכול אף לדברי תורה כן? ת"ל צדק תדברון. וכן אמר החכם הוי שקוד לדבר בפני גדולים שאם תשכיל ישבחוך ואם תסכל ילמדוך, וכיון שכן במחילת הגדולים והחכמים ובנטילת רשות מהם נפרש פסוק אחד:

ביאור הגר"א - משלי פרק י פסוק לב

שפתי צדיק ידעון רצון. שהצדיק אם פעמים יזדמן שחטא נגד חבריו וצריך לרצות אותו הוא יודע איך לרצות וכמ"ש ישור על אנשים ויאמר חטאתי וגו' וכמחז"ל שמביא ג' אנשים ומבקש ממנו מחילה בפניהם באמת ובלב שלם וכשחבירו רואה שהוא מתחרט בעצמו על שחטא נגדו ולא ישוב עוד לדרך זה, גם הוא מוחל תיכף.

ופי רשעים תהפוכות כלומר אבל כשהרשע בא לרצות את מי שעשה רעה או שחירף הוא מדבר תהפוכות כלומר א' בפה וא' ושקרים (ומ"ש אצל הצדיק שפתי ואצל הרשעים פי היינו שהצדיק אפילו במקום שצריך להשפתים שהוא שפתי חלקות כלומר לדבר א' בפה וא' בלב הם יודעין הרצון ומדברין באמת אבל הרשעים אפילו פיהם כלומר במקום שאינו צריך לדבר א' בפה וא' בלב אלא שיהא פיו ולבו שוין אעפ"כ הוא מדבר תהפוכות ומ"ש צדיק לשון יחיד ורשעים לשון רבים כלומר אף שהוא לבד צדיק וחבירו רשע, ואפילו באותו חטא הוא צדיק נגד חבריו. הוא הולך לבקש מחילה באמת כענין מעשה דרב והוא טבחא במס' יומא. והכל מחמת שהצדיק יודע הרצון של הקב"ה והרשעים אע"פ ששניהם רשעים כל א' מדבר תהפוכות בלבו:

תלמוד בבלי מסכת יומא דף פז עמוד א

רב הוה ליה מילתא בהדי ההוא טבחא – לא אתא לקמיה. במעלי יומא דכפורי אמר איהו: איזיל אנא לפיוסי ליה. פגע ביה רב הונא; אמר ליה – להיכא קא אזיל מר? – אמר ליה לפיוסי לפלניא. אמר: אזיל אבא למיקטל נפשא. אזל וקם עילויה, הוה יתיב וקא פלי רישא, דלי עיניה וחזייה, אמר ליה: אבא את! זיל, לית לי מילתא בהדך! בהדי דקא פלי רישא אישתמיט גרמא, ומחייה בקועיה, וקטליה.

מדרש תהלים מזמור יט ד"ה [יז] שגיאות מי

[יז] שגיאות מי יבין. תני ר' שמעון בן יוחי כמה גבורים הן הצדיקים, שהן יודעין לפתות את בוראם, ויודעין היאך לקלס, ראה דוד היאך מקלס את בוראו, התחיל לקלסו בשמים, שנאמר השמים מספרים כבוד אל, אמרו השמים שמא אתה צריך לכלום, מעשה ידיו מגיד הרקיע, אמר ליה הרקיע שמא אתה צריך לכלום, היה מזמר והולך, התחיל לקלס בתורה, שנאמר יראת ה' טהורה, אמר לו הקדוש ברוך הוא מה את בעי, אמר לו שגיאות מי יבין, שגיאותיו דעבדית קמך בעינא דתשרי לי, אמר ליה הא שרי לך והא שביק לך. גם מזדים חשוך עבדך. אלו הזדונות. אל ימשלו בי אז איתם. אלו תוקפי עבירות, כמה דאת אמר איתן מושבך (במדבר כד כא). ונקיתי מפשע רב. מאותו עון רב, אמר ר' לוי אמר דוד רבש"ע אתה אלוה רב, ואנא חובבי רברבין, יאה לאלהא רבא למישבק חובין רברבין, שנאמר למען שמך ה' וסלחת לעוני כי רב הוא (תהלים כה יא). דבר אחר אל ימשלו בי אז איתם. אמר ר' אחא הכותיים הללו יודעין לסבב על הפתחים, בתחלה אמרו תנו לנו מים ונשתה, מששתה אמרו תנו לנו בצל אחד, ונותנין לו, אומר להם בצל בלי פת לית בה מששא, כך הן הצדיקים, יודעין לפתות את בוראיהן, שנאמר שפתי צדיק ידעון רצון (משלי י לב). אבל רשעים, "ופי רשעים תהפוכות" (שם שם /משלי י"ו), שאינן יודעין לרצות להקב"ה. דבר אחר שפתי צדיק. זה משה, בשעה שבקש לקרב את ראובן, מהו אומר תחלה, ה' מסיני בא (דברים לג ב), אף חובב עמים (שם שם /דברים ל"ג /ג), תורה צוה לנו משה (שם שם /דברים ל"ג /ג), יחי ראובן ואל ימות (שם שם /דברים לג /ו). יהיו לרצון אמרי פי. יכתבון לדורות ויוחקו לדורות. ה' צורי וגואלי. צורי בים סוף, וגואלי בעמלק. צורי במרה, וגואלי בסיני. צורי בעולם הזה, וגואלי בעולם הבא.

ר' צדוק הכהן מלובלין – ישראל קדושים אות ז

והנה האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב ואז כשכהו עיניו הגשמיים מפני הראיה הרוחניות מסתמא גם הוא היה יכול לראות ללבב והכיר יפה את עשו דעל כן נאמר (בראשית כ"ה, כ"ח) כי ציד בפיו רצה לומר שהוא ידע זה דצידו רק בפיו ולבו כל עמו כלל. ומכל מקום מפני זה אהבו כי הרגיש בזה שהוא הפסולת של מדתו שממנו נמשך החושך הגמור דמחשיך אנפי בריין ויוכל להתהפך לטוב מאוד כשיתגלה סתרו יתברך

שבתוך חושך זה ועל כן אהבו שבאהבה זה שיתקרב אליו בהתקרבות יגרום בזה שישוב לו למקורו שהוא מקור הקדושה וזה על ידי שציד בפיו שראה שרוצה על כל פנים להתדמות לפנים ולמראית עין לטוב:

ובישראל גם דבר זה טוב כמו שנאמר (תהלים ע"ח, ל"ו – ל"ח) ויפתוהו בפיהם וגו' ולבם לא וגו' ואף על פי כן והוא רחום יכפר וגו'. וכידוע דברי הרמב"ם (פרק ב' מהלכות גירושין הלכה כ') בטעם כופין עד שיאמר רוצה אני דמה שבלב אין רוצה רק מצד היצר רע. ועל זה נאמר (משלי י', ל"ב) שפתי צדיק ידעון רצון. וקיבלתי הפירוש דגם כשרואה שאין רצון לכו עדיין לזה הדיבור בפה לטוב, שנקרא שפתי צדיק, מועיל ללמד ולהמשיך רצון ללב גם כן. וחשב יצחק גם עשו כן מאחר שראהו על כל פנים מפתה בפה על זה אהבו להמשיכו אליו למקורו: ...